

HISTORIKEN KRING SÄFSEN & BYGDEN

En liten ort med mycket historia

Innan den finska invandrarvågen började omkring 1580 var bergslagsskogarna praktiskt taget ödemark. Det karga och obebodda skogsområdet började då befolkas av invandrare från norra Finland. De livnärde sig främst på jakt, fiske och svedjebbruk och fick leva ostört vid sina glest belägna finntorp fram till 1720-talet.

På 1720-talet etablerades järnbruk i bygden. Bruk och hyttor startades i Gravendal, Strömsdal, Fredriksberg/Annefors, Ulriksberg och Tyfors.

Då anlände Sebastian Grave till bygden och sökte efter en plats att förlägga ett järnbruk på. I Säfsentrakten fann Grave vad han behövde: skog till bränsle, järnmalm och vattendrag. I sann entreprenörsanda startade han bruket Gravendal som under 1830-talet var landskapets största järnproducent tillsammans med Säfsbruken.

Säfsnäsverken blev en av landskapets största järnproducenter. En smalspårig järnväg byggdes under senare delen av 1800- och början av 1900-talen för att underlätta transporter för järnbruken och senare pappersbruket.

Från ödemark till lukrativ bruksperiod

Under bruksepoken drogs fler människor till bygden som började blomstra, torp anlades och efterhand bildades byar kring bruken Gravendal, Fredriksberg, Annefors och hyttorna i Tyfors, Ulriksberg och Strömsdal.

Säfsbrukens läge i förhållande till gruvor, exporthamnar med mera innebar - före järnvägens tillkomst, tidskrävande transporter med häst. Mer än hälften av arbetsstyrkan skötte transporter till och från gruvor, hyttor och bruk. Man fraktade även träkol från skogen. Dalkarlar kom varje vinter till Säfsen och tjänade hela sin årsinkomst som malmkörare.

Sägner om Rik-Mats och Grave

Mats Zakrisson, ”Rik-Mats” föddes i Skifsén 1679 och blev under och efter sin levnadstid känd som en framgångsrik affärsman med stora rikedomar.

För att öka sin egen framgång i bruksbygden ska Sebastian Grave enligt sägnen ha friat till Rik-Mats dotter för att själv kunna ta del av rikedomerna. Men bröllopsklockarna ringde aldrig för de två eftersom Rik-Mats listade ut Graves intentioner. Han var så förargad att han la sig i lurpass för att skjuta Grave men blev avstyrad. Och vad gäller Rik-Mats förmögenhet lär den fortfarande finnas nergrävd någonstans i bygden.

Brukstorparna fick slita hårt

På 1720-talet strömmade folk till Säfsen från andra orter. Orsaken var att de framväxande järnbruken behövde arbetskraft. Många av de nyinflyttade blev torpare och fick slita hårt för att betala sitt arrende i form av dagsverken eller kol.

Stenröse efter stenröse vittnar om den stora möda torparna lagt ner för att få den magra och steniga marken fruktbar. Det odlades råg, havre, korn och rovor, som var en basföda in på 1800-talet då potatisen slog igenom helt och hållet.

Byggdes på 1700-talet

De flesta torpen byggdes på 1700-talet. Och när järnindustrin i början av 1900-talet omvandlades till skogsindustri blev dagsverks- och koltorparna istället körare eller skogshuggare. På 1940-talet och framåt revs många av torpen eller moderniserades men ett antal av dem är renoverade efter gammalt sätt och går att besöka.

Akta er för Styggen!

I ett av dessa nu renoverade torp, byggt på 1800-talet, bodde trolldomskunnige Karl Persson, Styggen kallad i folkmun. Styggen var inte brukstorpäret utan levde i stor utsträckning på jakt och fiske samt på vad det lilla torpet med en ko och några getter gav. Huset är lite annorlunda byggt då ena gaveln består av en stor sten. Det rustades upp efter Styggens död, brann ner 1997, men är nu på plats igen, uppbyggt efter gamla ritningar.

Förbannelse vilar över torpet

Styggen lär, som sagt, ha varit trolldomskunnig och bemöttes med respekt. Han uttalade också en förbannelse att ingenting skulle växa på torpets gård efter hans död, vilket det inte heller gör idag. Sägner säger också att den som tar med sig något därifrån, drabbas av olycka. Men om man undviker det sistnämnda är Styggens torp ett trevligt besöksmål när man ändå är i Säfsen.

Från järnbruk till pappersmassa

Järnbruket i Säfsbygdens hade gjort sitt runt det förra sekelskiftet, istället anlades en pappersindustri i Fredriksberg, som skulle bli den dominerande näringen i socknen ända fram till 1972. Resurserna fanns där redan – skogen, vattenkraften och inte minst arbetskraften. 1898 byggdes sulfitfabriken i Fredriksberg och de första koken av trämassa hann bli klara strax före jul. Alldeles intill ”sulfiten” byggdes en sulfatfabrik tio år senare. 1932 kom pappersfabriken.

Fredriksberg blomstrade

Under 1940- och 50-talen blomstrade så Fredriksberg, med flera livsmedelsaffärer, bokhandel, Hjalmarssons herrekipering, Sveas manufaktur, Valdemars blomsteraffär, Gästis (pensionat med sex rum), Berglunds café & Valters kiosk. Men det kom andra tider, tillverkningen av pappersmassa och papper var inte längre lönsam och från i början av 70-talet var det istället trähyllor, bilfjädrar, tapeter och tvätt som kom i fokus under ett antal år.

Nya tider – turism och konferens

Den första liften 1979 var starten på den stora satsning på turism och konferensverksamhet som i dag är Säfsen Resort. Verksamheten växer och utvecklas ständigt. Såväl turister som konferensdeltagare kan idag njuta god service, konferera modernt, välja mellan ett stort antal naturnära aktiviteter året om, äta underbart gott och bo bra.